

FINSZTER GÉZA – KORINEK LÁSZLÓ

Az eltűnt gyanú nyomában

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: új Be.) egyik legjelentősebb újítása a bűnüldözési célú titkos felderítésnek az eljárási kódex-be foglalása. A jogalkotónak ehhez két feladatot kellett megoldania. Egyfelől a korábbiaktól eltérő szabályozásra vártak a titkos felderítés módszerei, amit az új Be. *a leplezett eszközök* intézményének kialakításával teljesített, másfelől pedig szükség volt az eljárási folyamat részletesebb szakaszolására, amit a 2018. július 1-jétől hatályos *előkészítő eljárás–nyomozás–vizsgálat* hármas képvisel. A kodifikátorok munkája ezzel nem fejeződött be. Az új rendszerhez kellett illeszteni a titkos információgyűjtésnek a különböző szervezeti törvényekben található szabályait. Ezt végezte el a 2017. évi XCIII. törvény.

Az érintett változások kritikai értékeléséhez tisztázásra vár néhány fogalom, nélkülözhetetlen a történeti visszatekintés, nem mellőzhető a szembesítés a demokratikus jogállam értékrendjével.

A bűnüldözés és a felderítés rendészettudományi értelmezése

Az elmúlt csaknem három évtizedben nálunk is napvilágot láttak olyan kriminalisztikai közlemények, amelyek a *bűnüldözés* és a *felderítés* fogalmát kívánták pontosítani azzal, hogy a tisztán taktikai és technikai szempontokat ötvözték a büntetőeljárási jogtudomány eredményeivel, valamint a rendészeti szervek társadalmi rendeltetését feltáró elméleti munkákkal. Ezt a komplexitást nevezhetjük rendészettudományi megközelítésnek. A definíciós kísérletek sorából ezúttal a *bűnüldözés céljának és eljárási formájának* tartalmi elemzését idézzük fel.

A bűnüldözés célja tágabb értelemben a bűncselekmény elkövetésének megelőzése, megakadályozása, megszakítása. Ebben a bűnüldözésben a megismerés tárgya egyaránt lehet a múltban történt, a jelenben zajló, vagy a jövőben várható, a jogsértés gyanúját hordozó magatartás.

A bűnüldözés célja szűkebb értelemben a bűncselekmény felderítése és az elkövető kilétének megállapítása annak érdekében, hogy az állam a büntető-

igényét az igazságszolgáltatás útján érvényesíteni tudja. A szűkebb értelemben felfogott bűnüldözésben a megismerés tárgya kizárólag a múltban történt feltételezett bűncselekmény!

A bűnüldözés *formája* a büntetőeljárást megelőző *titkos felderítés* és a *büntetőeljárás*.

A titkos felderítésnek, hasonlóan a bűnüldözéshez, van egy szélesebb tartománya: a *titkos felderítés tágabb értelemben* a nemzetbiztonsági és a rendészeti hatóságoknak a nemzetbiztonsági kockázatokat, a terrorfenyegetéseket és a rendészeti veszélyeket megismerő és elhárító végrehajtó-rendelkező tevékenysége, amelyet a veszélyeztető magatartással gyanúsítható személyek tudta nélkül

- a nemzetbiztonsági kockázatok csökkentése;
- a terrorfenyegetések elhárítása; és
- a rendészeti veszélyek megelőzése és megszakítása céljából fejtenek ki.

A *titkos felderítés tágabb fogalmába* sorolható a nemzetbiztonsági, a terrorelhárítási és a rendészeti titkos felderítés, amelyeknek célja nem a büntetőeljárás előkészítése (noha a későbbiekben a megszerzett információk ekként is hasznosíthatók), hanem a nemzetbiztonsági, terrorelhárítási és rendészeti eszközökkel végrehajtható hatósági intézkedések megalapozása. Ezek a hatósági intézkedések alkalmasak a nemzetbiztonsági kockázatok csökkentésére, a terrorfenyegetések és a közbiztonsági veszélyek elhárítására, a büntetőeljárásban részt vevők és az eljárást folytató hatóság tagjainak, az igazságszolgáltatással együttműködő személyek védelmére, valamint a bűnmegelőzési ellenőrzésre. (A felderítés közvetett célja lehet továbbá a titkos felderítés rendelkezésére álló humánerők, eszközök és módszerek védelme, és alkalmazásuk biztosítása.)

A titkos felderítésnek ezt a tágabb körét nevezhetjük *büntetőeljáráson kívüli felderítésnek*, annál is inkább, mert az ide vonható intézkedések többsége a büntetőeljárásra jellemző szabályozást nem visel el. Az ilyen típusú felderítést teljesíthetik a nemzetbiztonsági szolgálatok, de nyomozó hatóságnak nem minősülő rendészeti szervek is. A felderítés rendjét a hazai jogban *titkos információgyűjtés* elnevezéssel az egyes szervezeti törvények határozzák meg (rendőrségi törvény, nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény, a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló törvény és az ügyészségi törvény). A *büntetőeljáráson kívüli felderítés* alapjául szolgálhat olyan magatartás, amely büntetőjogi tilalmat nem sért, esetleg nem is jogellenes, de a védett társadal-

mi érdekek veszélyeztetésének a kockázatát hordozza, vagy egyébként megismerése a felderítési cél megvalósításához nélkülözhetetlen.

A büntetőeljáráson kívüli felderítés tárgya túlnyomóan olyan múltban bekövetkezett történés, jelenben zajló, vagy a jövőben bekövetkező esemény, ami nemzetbiztonsági vagy rendészeti kockázatot hordoz. Nemzetbiztonsági relevanciájuk azoknak a kockázatoknak van, amelyek a törvényes rendet, illetve az ország függetlenségét sértő vagy veszélyeztető magatartásokból fakadnak. Rendészeti relevanciájuk azoknak a kockázatoknak van, amelyek a közrendet vagy a közbiztonságot sértő vagy veszélyeztető magatartásokban ismerhetők fel.

A titkos felderítésnek lehetséges *a büntetőeljárásban szabályozott* formája is, amikor a felderítés fő célja a büntetőjogi felelősség megállapítása, tárgya a bűncselekmény gyanúja, módja pedig a múltban történt esemény valószínűségnek megfelelő rekonstruálása, az igazság feltárása és bizonyítása annak érdekében, hogy az állam a büntetőigényét az igazságszolgáltatás útján érvényesíthesse. Ezt példázza az 1998. évi XIX. törvényben (régi Be.) *a titkos adatszerzés*.

A kriminalisztikai kutatások segítették az előbbieken érintett fogalmak (a tágabb és szűkebb értelemben felfogott bűnüldözés és a titkos felderítés) kitértését tartalommal, és hozzájárultak ahhoz, hogy világossá tegyék a felderítés, valamint a bizonyítás között mutatkozó különbségeket.¹

A felderítés során a rendészeti hatóság a maga számára szerez ismereteket, egyfelől a saját hatáskörébe utalt intézkedései megalapozásához, másfelől az irányító hierarchia és a kormányzat információs igényeinek a kielégítésére. A felderítés akkor hatékony, ha a jogsértéssel gyanúsíthatók arról nem szereznek tudomást.

A bizonyítás során a rendészeti hatóság olyan ügyre tartozó, hiteles, elegendő és felhasználható információkat szolgáltat a vádhatóság számára, amelyek alkalmasak a vádemeléshez szükséges meggyőződés kialakításához, valamint ahhoz, hogy a büntetőigény a bíróság által eldönthető legyen. A bizonyítás akkor hatékony, ha a gyanúsított tudtával történik, és kiállja a védelem próbáját.

A felderítés és a bizonyítás egymáshoz való viszonya lehet szorosabb vagy lazább. Ez a kapcsolat akkor szoros, ha a felderítés és a bizonyítás egyaránt az állami büntetőigény érvényesítésére irányul. Lazább a kapcsolat akkor, ha a felderítésnek elsődlegesen rendészeti vagy nemzetbiztonsági célja van. Nyilvánvaló, hogy szoros együtt álláskor a felderítést helyesebb a bün-

¹ Bócz Endre (szerk.): Kriminalisztika I–II. kötet. Duna Palota Kiadó, Budapest, 2004

tetőeljárásban szabályozni, míg lazább kötődések esetén a felderítés rendjének meghatározása inkább a szervezeti törvényekbe kívánkozik.

A bűnügyi rendészet

A bűnügyi rendészet feladata a büntető igazságszolgáltatás előkészítése, az állam büntetőigényének biztosítása. Mindez a büntetőeljárás-jog szabályozási tárgya. A bűnügyi rendészet erőszak-monopóliuma *a büntetőeljárásban szabályozott kényszerintézkedésekre* korlátozódik, ami nem az elkövetett bűncselekmény megtorlása, nem a beismerés kikényszerítésének eszköze, és nem is előre hozott büntetés. Egyedüli feladata az eredményes büntető igazságszolgáltatás szolgálata. Az eljárási kényszerintézkedéseknek csak eljárási indokaik lehetnek.

Érdemes a közrendet és a közbiztonságot védelmező, a jelenlétben és a legitim fizikai erőszak alkalmazásában kifejeződő rendészeti intézkedéseket összevetni a büntetési igényt megalapozó bizonyítással. A közbiztonságot védelmező rendészeti intézkedés jellemzői:

- a jogsértő magatartás rendészeti eszközökkel történő megszakítása restauráló jelentőségű, általa helyreáll a közrend;
- a rendőri jelenlét és a legitim erő alkalmazása, illetve annak aktuális lehetősége közvetlenül preventív hatású, képes nem csupán megszakítani, de meg is előzni a jogellenes állapot létrejöttét;
- az időszerű rendészeti jelenlét és erőszak kárelhárító és kárenyhítő lehetőségei igen szélesek, a potenciális áldozatot megvédeni képes, a megtámadott sértett számára nyújtott segítség pedig a vétlen embert óvhatja meg a súlyosabb következményektől;
- a rendészeti legitim erőszak eredményessége abszolút követelmény, a rend helyreállításáig tart, és e cél elérése előtt nem fejezhető be, éppen ezért sokszor az alkalmazott erő eskalációjával jár;
- a rendészeti jelenlét és az erő alkalmazása a belső normatíva és a parancs hatálya alatt áll, a tárgyi jognak csak felhatalmazó szerep jut;
- a rendészeti erő alkalmazása önmagában zárt rendszert alkot, a művelet irányítása és a végrehajtás a hierarchia által meghatározott, a szolgálati renden kívüli utasítást nem visel el;
- a rendészeti beavatkozás objektív felelősségre épül, annak tárgya a leküzdendő veszély, ezért annak sincs jelentősége, hogy a veszélyt kiváltó magatartás jogilag miként minősül, és egyáltalán felróható-e.

A büntetési igény bizonyításáról és a büntetőeljárásban szabályozott kényszerintézkedésről azt állapíthatjuk meg, hogy

- nem restaurálja a jogellenes állapotot, hanem valamely múltbeli tényállást rekonstruál, illetve jelenbeli eseményt regisztrál, általa a közrend nem áll helyre;
- a bizonyítás preventív hatása csupán közvetett, és nem is a konkrét helyzetre, hanem a jogellenesség jövőben remélt elkerülhetőségére vonatkozik;
- kárelhárító vagy -enyhítő szerepe nincs (sőt gyakran egyenesen akadályozza a gyors reparációt), a sértett megóvására alkalmatlan, ellenkezőleg, esetleg számára további terheket jelent, ezért a sértetti érdekek képviselete, illetve lehetséges mértékű kártalanítása nem az eljárási törvénybe illő jogintézmény;
- a legitim erőszak a büntetőeljárási kényszerintézkedésekre korlátozódik, a kényszerítőeszközök garanciák és felügyelet mellett alkalmazhatók, sokszor bevezetésükre nem is saját elhatározásból, hanem más büntetőeljárási hatóság vagy a bíróság döntése alapján kerülhet sor, az erőszak az eljárásban nem eszkalálódhat, vagy ha igen, az csak törvénysértéssel valósulhat meg;
- a büntetési igényt szolgáló bizonyítás nem törhet feltétlen eredményre, ellenkezőleg, a jog beletörődik abba, hogy a törvényesen lefolytatott eljárás esetenként sikertelen marad;
- a bizonyítás a jog és a kriminalisztikai ajánlások hatálya alatt áll, a jog előírásait megkerülő vagy a természettudományos törvényeket semmibe vevő parancsokat nem tűri el;
- a bizonyítás eljárási rendjét az alkotmányos büntetőeljárás határozza meg, ezért egyenesen igényli a külső kontrollokat, az egész eljárás a jog szigorú szabályainak betartásával valósulhat meg;
- a bizonyítás individualizál, tárgya a jogi felelősség megállapítása, ezért a felróhatóság hiánya az eljárás akadálya, illetve megszüntetési ok.

Míg a veszélyelhárítás rendészeti jellege alig vitatható, a felderítésnek és a nyomozásnak a rendszertani helye nagyon is problematikus. Egyes nézetek szerint a büntetőeljárás a rendészeti igazgatás integráns része, a munkamegosztás rendjén azonban szervezetenként is elkülönül egymástól a rendet óvó és az azonnali beavatkozásra felelős közbiztonsági rendőrség (*la police bas*), valamint a „*jogrend helyreállításában segédkező biztonsági rendőrség*” (*la haute police*).² Amit Concha Győző segédkezésnek nevez, azt az újabb iroda-

² Concha Győző: Politika. Közigazgatástan. Budapest, 1905, 314. o.

lom az igazságszolgáltatás, a büntetőper előkészítésének mondja. További elválasztó ismérv, hogy „...a bűnüldözés nem a társadalmi rendet biztosítja, hanem a büntetést”³. Hallatlanul fontos megállapítás, azt is mondhatjuk, hogy a jogállam egyik axiómája. Ha ez az elv nem érvényesül, végzetesen összekeveredik a két hatalmi ág, a végrehajtó hatalom és a bíraskodás: a rendőr bírósághoz hasonlóan érzi magát, szakmai szerepéből adódóan időnként csakugyan birtokolja azt. A bíróságot viszont – amennyiben az igazságszolgáltatásnak olyan társadalomvédelmi funkciót tulajdonít, amelyre az ítélezés valójában nem alkalmas – a társadalom védelmezőjeként a rendőr szerepébe helyezi magát, úgy vélt, hogy a közösség érdeke esetenként még az igazság megállapítását is mellőzhetővé teszi. Concha figyelmeztet erre a veszélyre, de jelzi azt is, hogy „a jog uralma, amelyet végső soron a bíróság tart fenn, adja az egyénnek valamint az államhatalomnak azt az érzést, amelyet biztonságnak nevezünk”⁴. Ebben az esetben arról a biztonságról van szó, amelyben az állam nyugodt lehet a felől, hogy az általa megalkotott büntetőtilalmaknak érvényt fognak szerezni, az egyén pedig biztos lehet abban, hogy a független bíróság az államhatalom önkényétől is képes lesz megvédelmezni őt.

Idézzünk *A rendészet elmélete* című, 2003-ban megjelenő monográfiából: „A közbiztonsági és a bűnügyi rendészet egysége, vagy a két funkció éles elválasztása ősi vita, amelyre igazán egyértelmű választ eddig nem sikerült adni [...] Annyi azonban bizonyos, hogy a rendészeti hatalomnak az a vegyes formája, amely közbiztonsági és bűnüldözési jogosítványokat egyaránt tartalmaz, a modern rendészet létrejöttének a terméke és kizárólag a jogállami berendezkedésben jelent problémát, mint a hatalmi ágak elválasztásának elvét megkérdőjelező adottság. A rendészeti hatalom tudniillik felfogható úgy is, mint a végrehajtó hatalom »szervényjoga«, amely akár a központi kormányzatnak, akár a helyhatóságnak (önkormányzati rendészet esetében) kivételesen nagy kompetenciát biztosít abban, hogy az állami büntető igény felmerülése esetében mely ügyek kerüljenek, vagy ne kerüljenek a büntető hatalmat gyakorló igazságszolgáltatás elé. Ez a helyzet több veszéllyel is jár. Így válhat a büntetéssel fenyegetés a politikai küzdelmek eszközüvé (a politikai élet kriminalizálódik), illetve ezen az úton lehetséges, hogy egyes büntető ügyek politikai értékelése konkurálhat a büntetőjogi megítéléssel (a büntető jogalkalmazás átpolitizálódik). Így lehetséges az, hogy a kormányza-

³ Uo.

⁴ Uo.

ti hatalom megvédheti a jogsértések elkövetőit, beleértve ebbe a kormányzati korrupció akadálytalan terjedését is. Végül így lehetséges az is, hogy a bűnüldözés aktivitása és a bűnügyi statisztika nem a társadalmi szükségletekhez igazodik és nem a valóság bemutatására szolgál, hanem a kormányzati propaganda eszközeként kínálkozik. A megoldás csak az lehet, hogy a bűnüldözés egész szervezetét az igazságszolgáltatás irányítása alá kell helyezni, magát a bűnüldözési tevékenységet (a felderítést és a nyomozást egyaránt) szükséges kiemelni a közigazgatási hatósági jogviszonyok köréből, a szabályozást pedig teljes egészében a büntetőeljárás jogra szükséges bízni.”⁵

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy az új Be.-ben miként jelenik meg ez a gondolat.

A felderítés joga

A felderítés és a bizonyítás egymástól jelentősen különbözik a szabályozhatóság dolgában. A felderítés titkossága ellentmondásban van a jogszabály publikusságával. A felderítés az erre feljogosított hatóság cselekményeinek az összessége, amelyek a nyilvánosságban érzékelhető jogviszonyokat nem hoznak létre, pedig a közjogi szabályozásnak éppenséggel az lenne a dolga, hogy a jogviszonyok tartalmát állapítsa meg. „*A jogviszonyelmélet a maga elvontságában az eljárás tartalmát egyedül meghatározni nem képes, amint-hogy a cselekményösszesség felfogás sem.*”⁶ Erdei arra a következtetésre jut, hogy a két elmélet együttesen alkalmas a büntetőeljárás tartalmának megértéséhez. Mi ezt a megállapítást azzal egészítenénk ki, hogy a titkos szakaszt alapvetően a cselekményösszesség jellemzi, míg a nyílt eljárás tartalmát a jogviszonyok uralják.

A felderítő szolgálatok időnként nagyon súlyos mértékben korlátozzák a megfigyelték jogait, anélkül hogy az érintettek tudnának ennek okáról, és anélkül hogy jogorvoslattal élhetnének. Nem is véletlen, hogy a felderítés szakmai zsargonja „*célszemélyekről*” és nem ügyfelekről beszél. A felderítés tárgya nem csak jogsértő magatartás lehet, elvileg minden és mindenki magára vonhatja a titkosszolgálatok érdeklődését. A cél nem csupán a múlt megismerése, hanem a jelenben zajló események figyelemmel kísérése és a jövő

⁵ Finszter Géza. A rendszet elmélete. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003, 144–145. o.

⁶ Erdei Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011, 46. o.

befolyásolása. Nagy a provokáció veszélye, amikor a felderítő szolgálatok felbujtóként viselkednek.

A titkosrendőri munkának az előbbieken összefoglalt sajátosságai sokáig megakadályozták ennek a területnek a jog uralma alá rendelését, még azokban az államokban is, amelyek elkötelezettek voltak olyan alkotmányos alapok dolgában, mint a jog uralma, a hatalmi ágak megosztása és az emberi jogok tisztelete. A felelős politikai vezetés és a különleges szolgálatok szakemberei megegyeztek abban a hitükben, hogy a felderítés csak a jog felhatalmazását igényli, mert a részletes szabályozás a hatékony cselekvéstől fosztana meg. Erre utal Hetesy Zsolt doktori értekezésében, amikor Kmety Károlyt idézi: „Az első, a szűkebb értelemben vett veszélyelhárító tevékenység jellege miatt nem bír el részletekbe menő, taxatív szabályozást. Ennek oka, hogy »képtelenség valamennyi lehetséges veszélyt törvényben meghatározni, és a rendőri intézkedés eseteit kimeríteni«⁷. A jog uralma e területen is megköveteli a megfelelő keretszabályok kialakítását, de az intézkedő személy mérlegelési joga a szakmai és etikai szabályok keretein belül meglehetősen széles.”⁸

Ami a törvényességet illeti, élt a bizalom, miszerint a büntető igazságszolgáltatás gépezetét működtető büntetőeljárás-jog garanciái elegendő biztosítékot nyújtanak az alkotmányos értékek védelméhez. Számos jogsértő eljárás és ítélet azonban megkérdőjelezte ezt a bizalmat. Az igazi áttörést az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata hozta el. A tisztességes eljárást sértő esetek kivizsgálása nyomán kirajzolódtak azok az alapelvek, amelyeket egy demokratikus államban a titkosszolgálati munka során is érvényesíteni kell. Idézzük a *Klass és társai kontra Németország-ügy* nyomán született strasbourgi ítéletből: „Végül is az állampolgárok titkos megfigyelése alapján véve a rendőrállamokra jellemző, és az Egyezmény szerint csak a demokratikus intézmények védelméhez feltétlenül szükséges mértékben megengedhető.”⁹ Az ítéletekből következik a jogállami követelményeknek megfelelő rendszer: a felhatalmazásnak törvényből kell erednie, a törvénynek olyan fogalmakkal kell élnie, amelyek megfelelnek a jogbiztonság követelményei-

⁷ Kmety Károly: A magyar közigazgatási jog kézikönyve. Politzer Zsigmond Kiadása, Budapest, 1900, 325. o. Idézi Christán László: A bizonytalan alapra épülő ház, avagy a rendészet fogalmainak tisztázása. *Iustum Aequum Salutare*, 2010/1., 175–192. o.

⁸ Hetesy Zsolt: A titkos felderítés, doktori értekezés. Kézirat. Pécs, 2011

⁹ Vincent Berger: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata. HVG-ORAC, Budapest, 1999, 444. o.

nek, a normavilágosságnak és az előreláthatóságnak, végül a jogkorlátozás szükséges és arányos mértéke garantálja az önkényes alkalmazás kizárását.

Felvetődhet a kérdés, hogy a XXI. század elején nem történtek-e olyan változások, amelyek az előbbieken felsorolt és szilárdnak hitt jogelvek erodálódását okozták. *„A háborúban hallgat a jog, ismerjük az ókori megállapítást. A háború és a háború joga valóban a bűnüldözési dimenziótól teljesen eltérő kontextusba helyezi a terrorellenes fellépés kérdését. A harcoló ellenség, a kombattáns és a gyanúsított jogai markánsan eltérnek egymástól. Hozzáteszem, ez a felfogás bizonyos mértékig az amerikai társadalom meggyőződésével is egybeesett. [...] Ennek megfelelően 2001-ben az úgynevezett Hazafi törvénnyel (Patriot Act) és további törvényekkel a nagyobb biztonság érdekében több, az amerikai alkotmány-kiegészítésekben (Amendments) szabályozott alkotmányos jogot korlátoztak, beleértve az ügyvédhez való jogot, a fogvatartáshoz fűződő jogokat (habeas corpus), a gyors és nyílt tárgyaláshoz fűződő jogot, de a magánélethez és a kapcsolattartáshoz való jogot is, amikor egyszerűbbé tették a lehallgatásokat és a nemzetközi hírközlési forgalom megfigyelését. Ezzel együtt az Egyesült Államokban sem következett be a szabadságjogok drasztikus korlátozása. Ahol kiigazítás történt, (hírszerző közösség átszervezése, menekültek, illegális bevándorlók kezelése, vízümpolitika, újjlenyomatvétel a határon) az leginkább a már korábban létező problémákra adott válasz volt.”*¹⁰

Ezen a ponton érdemes felidézni a nem jogállami gyakorlatot, amelyben bőségesen vannak hazai tapasztalataink is. *„A rendészet része volt a proletárdiktatúra államgépezetének, ezért osztozott annak a monolitikus hatalmi központ általi kiszolgáltatottságában. Ahol a parlament és a kormány is súlytalannak bizonyult a pártbürokráciával szemben, ott még korlátozott módon sem érvényesülhetett a belügyi igazgatás szakmai autonómiája. A közigazgatás és az igazságszolgáltatás egész tevékenységét a pártállamban is jogszabályok határozták meg. A szocialista jogértelmezés azonban maga is a politikai akarat primátusát hirdette, noha a nyolcvanas években már megjelentek olyan óvatos felfogások, amelyek a jog viszonylagos önállóságának is teret kértek.”*¹¹ *A rendészeti igazgatást azonban, legalább részben, sikerült még az ilyen értelemben felfogott jog uralma alól is kivonni. Sem a rendőrségről,*

¹⁰ Hetesy Zsolt: A terrorizmus elleni fellépés és az alapjogok korlátozása Magyarországon. Magyar Rendészet, 2012 Különszám. <http://www.bm-tt.hu/assets/letolt/bttede2011/mr2012XIIkulon.pdf>

¹¹ „A törvényességet nem lehet pusztán politikai mozzanatként értelmezni, de ugyanilyen hiba lenne, ha csupán a joggal egyenlősíteni. Valójában a szocialista törvényesség sem kizárólag politikai, sem maradéktalanul jogi mozzanat, hanem a kettő szoros, elválaszthatatlan egysége, amelyben természetesen a politikai elem a meghatározó.” Petrik Ferenc: Jog és törvényesség. KJK, Budapest, 1985, 35. o.

sem az állambiztonságról nem alkottak törvényt. Számos, az alapvető emberi jogokat korlátozó rendészeti intézkedés eljárási szabályait kizárólag titkos belső parancsok írták elő. Ezek a parancsok arról is gondoskodtak, hogy a párt vezető beosztású személyei ellen, amennyiben jogsértés gyanúja merül fel, egyáltalán nem, vagy csak az illetékes pártszervek engedélyével indulhasson eljárás. Ez a rendszer lehetővé tette, hogy a büntetőjogot közvetlenül is felhasználják a politikai ellenfelekkel való leszámoláshoz. A koncepciók perrek »forgatókönyvei« az előkészítő eljárásban íródtak. Az igazságszolgáltatási szervek semmiféle kontrollt nem gyakorolhattak az ilyen nyomozások felett. Joggal állapította meg Szabó András egy, a korszakról szóló tanulmányában, hogy »...a tényállás koholtsága a jogi megítélésen kívül, a jog által ellenőrizhetetlen szférában áll össze.«¹²

A rendőri hatalom kiterjesztésére vonatkozó törekvéseket – hivatkozva akár a növekvő terrorveszélyre vagy a migrációs hullámra – azért állítottuk párhuzamba a pártállami múlttal, hogy figyelmeztessünk: a garanciákat elutasító büntetőhatalom „eredményessége” ki van próbálva, van rá történelmi tapasztalat. Nem azok az államok voltak sikeresek, amelyek ezt a totális védelmet kiépítették, hanem azok, amelyek a büntetőhatalmat a jog uralma alá helyezték. A társadalom számára a rendőrállam nem nyújtott nagyobb biztonságot, ellenkezőleg: a biztonság legsúlyosabb rombolója éppen az autoriter módon működő gépezet volt.

A büntetőeljárás joga

A bűncselekmények felderítése és bizonyítása az állam kötelessége és joga. Olyan alanyi közjog ez, amellyel vissza is lehet élni. Ezért az alkotmányos államban ez a jogosultság a tárgyi közjog hatálya alatt áll. „A büntetőeljárás szabályai határozzák meg, mikor lehet az államban valakit letartóztatni, megmozdítani, valakinek házát átkutatni, leveleit, küldeményeit, sajtótermékeit lefoglalni, tehát személyes szabadságától megfosztani, még mielőtt törvényesen elítélték volna. Alkotmányos állam, melyben a személyes és a politikai szabadság a jogegyenlőség eszméi uralkodnak, természetesen úgy állapítja meg a büntetőeljárás szabályait, hogy az egyéni szabadságjogokat előzetesen minél ritkábban, csak fontos okból, szigorú formák mellett, kellő ellenőrzés-

¹² Szabó András: A jogászság megváltozott társadalmi szerepe. Szociológia, 1975/4., 504. o. Idézi Korinek László: A rendőrség pártirányítása 1957–1989. Rendészeti Szemle, 2006/10., 55–67. o.

sel és felelősség terhe alatt lehessen felfüggeszteniök az állam illetékes hatóságainak, a kényuralomnak pedig legelső teendője a büntető eljárást úgy szabályozni, hogy azzal hatalmát megszilárdíthassa, az egyéni- a sajtó- és a politikai szabadságot kénye szerint megszoríthassa s tönkretelthesse azokat, a kik útjában állanak.”¹³

Világos beszéd. Mindenesetre jóval világosabb, mint az új Be. megalkotásának céljait meghatározó kormány-előterjesztés, amely a következő kodifikációs irányelveket fogalmazta meg: hatékonyság, gyorsaság, egyszerűség, korszerűség, koherencia és célszerűség. A felsorolásból nagyon hiányzik a törvényesség szolgálata és az emberi méltóság tisztelete. Abban viszont reménykedünk, hogy *Finkey Ferenc* előbb idézett intelmei is részei „a magyar állam és nemzet önálló európai értéket képviselő alkotmányos hagyományainak”, amelyről az igazságügyi politika elveit lefektető 1710/2014. (XII. 5.) kormányhatározat szól.

Magyarországon 1990 előtt a felderítés, a titkosszolgálatok tevékenysége nem kapott jogi szabályozást, de a hazai közjognak azok a nemes előzményei, amelyek még az 1896. évi XXXIII. törvénycikkkel kihirdetett büntető perrendtartásra (Bp.) nyúlnak vissza, mégis tudtak akadályokat gördíteni a büntetőjogot az önkény eszközévé silányító hatalomgyakorlás útjába. Még akkor is, ha a jog humánuma sokszor vereséget szenvedett. „*Végül tanulságos az is, hogy a büntetőeljárás-jog története más, mint az eljárások története. Ez utóbbiak nem a jogtörténet, hanem a köztörténet részei és ebben olyan büntetőeljárásokkal ismerkedünk meg, amelyek a törvény értelmében nem is voltak jogi eljárások, hanem a nyers erőszak gyakorlásának termékei. Olyannyira semmisek voltak, hogy nem voltak büntetőeljárások, habár büntetőeljárás látszatát keltették.*”¹⁴

Ha áttekintjük az 1896. évi Bp. óta eltelt csaknem százhusz esztendő büntetőeljárási jogát, és azt keressük, hogy az egymást felváltó jogszabályok miként voltak képesek eleget tenni az eljárásjog kettős feladatának, annak, hogy egyfelől nyújtson hatékony védelmet a bűnözéssel szemben (eredményesség), másfelől pedig akadályozza meg a büntetőhatalom önkényes felhasználását (törvényesség), akkor a kettős küldetés teljesítésének a kulcsát a gyanú fogalmának elméleti és normatív megalapozásában találjuk.

¹³ Finkey Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve. Harmadik kiadás. Politzer-féle Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1908, 6. o.

¹⁴ Király Tibor: A magyar büntetőeljárás fél évszázados történetének vázlata. Belügyi Szemle, 2003/1., 17. o.

Az elméleti megalapozást a perjog tudományának legkiválóbb képviselői végezték el, tanításaik ma is iránymutatók. „*A gyanú esetében egy hipotézissel van dolgunk, amit az adatok, illetve rájuk vonatkozó kijelentés bizonyos fogban megalapoz [...] A hipotézis felállítása a problémamegoldás eredménye [...] A nyomozó a megismert adatokból indul ki, és ezeknek magyarázatára épít fel hipotézist, amely a problémában lévő ismeretlen meghatározására szolgál.*”¹⁵ A szakirodalom abban is egységes volt, hogy a gyanú szerepe két-féle. Egyfelől van *garanciális jelentősége*: A nyomozó hatóság akkor indíthat nyomozást, ha a „*birtokában levő adatokból [...] megállapítható valamely bűncselekmény törvényi tényállása, továbbá annak valószínűsége, hogy a bűncselekmény valóban megtörtént*”¹⁶. Az idézett tankönyvi meghatározás világosan mutatja: a nyomozó hatóság csak egy megfelelő ismeretszint birtokában indíthat eljárást. Ez azt jelenti, hogy a gyanú meghatározott fokát el nem érő valószínűség esetén nem szabad megkezdeni a nyomozást. Nem szabad, mert a nyomozás elrendelésével a nyomozó hatóság számára szükségképpen megnyílnak azok a lehetőségek, amelyek az állampolgári jogok széles körben történő korlátozására adnak felhatalmazást, az eljárási törvény pedig bűncselekménygyanú hiányában ilyen jogokat nem kíván biztosítani. Másfelől a gyanú *megismerési mozzanatot* is magában foglal. Gyanú hiányában ugyanis nem is érdemes elrendelni a nyomozást, hiszen nem állnak rendelkezésre olyan mennyiségű és minőségű adatok, amelyek kellő mértékben orientálnák a nyomozó hatóságot a megoldás, a múltbeli esemény teljes és hitelt érdemlő bizonyítása felé. „*Felvethető, hogy a nyomozás megindulásánál van-e egyáltalán ténykérdés, amely az általános adatgyűjtés irányát meghatározza? Nyilvánvalóan van, mert azért az alapos gyanúval közvetített bűncselekmény körvonalai mégis vezetik a nyomozási munkát és benne a soron következő lépések logikáját.*”¹⁷ A gyanút el nem érő valószínűségi szinten még olyan nagyszámú a felállítható verziók köre, ami a nyomozást szükségképpen gazdaságtalanná teszi, mert olyan irányokban is kénytelen bizonyítást folytatni, amelyek hibás volta a valószínűség egy magasabb szintjén már nyilvánvaló lenne. A szakirodalomban a nyomozási verzió fogalma alaposan kimunkált. *Pusztai László* klasszikus meghatározása szerint: „*A nyomozási verzió a bűncselekmény egészét vagy annak valamely részét megmagyarázó feltételes logikai ítélet, a nyomozási tervvel szoros kölcsönhatásban álló taktikai eszköz, amelynek segítségével*

15 Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán. KJK, Budapest, 1972, 244. o.

16 Rudas György (szerk.): Büntető eljárás jog. BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, Budapest, 1974, 325. o.

17 Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás elvi alapjai. KJK, Budapest, 1968, 279. o.

vel meghatározható a büntetőeljárásban a bizonyítás tárgya, valamint a bizonyító tények és a bizonyítékforrások köre.”¹⁸

A büntetőeljárás jog tudományának érveit foglalja össze Erdei Árpád a következők szerint: „Itt elegendő annak megállapítása, hogy az eljárás megindításához a bűncselekmény tényleges elkövetésének vagy legalább ennek kisebb vagy nagyobb valószínűsége szükséges.”¹⁹

Az elmélettel összhangban a gyanú normatív fogalmát az eljárási jogszabályok tartalmazták, legalábbis az új Be. elfogadásáig!

A gyanú már az 1896. évi Bp.-ből sem hiányozhatott: A hivatalból való eljárás elvét „... a mai szabad államok [...] azáltal valósítják meg, hogy állami vádhatóságot állítanak fel, melynek hivatalos kötelessége minden (vagy legtöbb) bűncselekmény elkövetésének gyanúja esetén hivatalból tájékozódni [...] az ügyész köteles vádat emelni, ha a terhelt ellen nyomatékos gyanú forog fenn...”²⁰

A Bp.-t leváltó 1951. évi III. törvény következő rendelkezései érdemelnek figyelmet:

2. § (1) Büntető eljárást csak a törvény alapján és csak az ellen lehet indítani, aki bűncselekmény alapos gyanúja alatt áll.

86. § Az eljárás rendszerint nyomozással kezdődik. A nyomozás az ügyésznek vagy a rendőrségnek hivatali hatáskörében tudomására jutott adatok alapján vagy feljelentésre indul meg.

91/B. §²¹ (1) Ha a nyomozóhatóság elegendő adattal rendelkezik annak megállapításához, hogy ki követte el a bűncselekményt, ennek a személynek terheltként való felelősségrevonásáról indokolt határozatot köteles hozni. A határozatnak tartalmaznia kell a terhelt személyi adatait és a bűncselekmény rövid leírását.

(2) A terheltként való felelősségre vonásról szóló határozatot annak meghozatalától számított negyvennyolc órán belül közölni kell a terhelttel és őt a határozatban foglaltak felől ki kell hallgatni.

A büntetőeljárás újabb kódexe az 1962. évi 8. sz. tvr. volt:

12. § (1) Büntetőeljárást csak az e törvényben meghatározott feltételek alapján, bűncselekmény alapos gyanúja esetén és csak az ellen lehet indítani, akit bűncselekmény alapos gyanúja terhel.

18 Krimináltaktika. Rendőrtiszt Főiskola, Budapest, 1993, 79. o.

19 Erdei Árpád: i. m. 23. o.

20 Finkey Ferenc: i. m. 221–222. o.

21 Beiktatta az 1954. évi V. törvény 26. §. Hatályos: 1954. augusztus 1-jétől.

108. § A nyomozó hatóság a büntett elkövetésével gyanúsítható személyt (gyanúsított) a terhelte nyilvánítás előtt megidézheti, kihallgathatja, és amennyiben az ügy felderítése szükségessé teszi, őrizetbe veheti, illetve vele szemben lakhelyelhagyási tilalmat, vagy lakhelykutatót rendelhet el és elfogatóparancsot bocsáthat ki, továbbá szemlét, házkutatást, személymotozást és, lefoglalást foganatosíthat, és kötelezheti a gyanúsítottat, hogy szakértői vizsgálatnak vesse magát alá.

109. § (1) A 108. §-ban említett nyomozási cselekményeket és intézkedéseket e törvény rendelkezéseinek megfelelően kell foganatosítani.

(2) A gyanúsított csak szabadságvesztéssel büntetendő büntett esetén vehető őrizetbe; az őrizet legfeljebb hetvenkét óráig tarthat. Ha ez idő alatt terhelte nem nyilvánították és előzetes letartóztatását nem rendelték el, a gyanúsítottat szabadon kell bocsátani.

114. § (1) Ha a nyomozás során feltárt adatok alapján meghatározott személy alaposan gyanúsítható a büntett elkövetésével a nyomozó hatóság ennek a személynek terhelte nyilvánításáról határozatot hoz. A határozatnak tartalmaznia kell a terhelt személyi adatait, a cselekmény lényegét és a vonatkozó jogszabályok megjelölését.

(2) A terhelte nyilvánításról szóló határozatot közölni kell a terhelttel és őt a határozatban foglaltak felől a nyomozás befejezéséig terheltként ki kell hallgatni.

A rendszerváltozást megelőző időszak büntetőeljárási szabályait az 1973. évi I. törvény tartalmazta, ami egészen 2003-ig hatályban volt:

12. § (1) Büntetőeljárást csak az e törvényben meghatározott feltételek alapján, bűncselekmény alapos gyanúja esetén és csak az ellen lehet indítani, akit bűncselekmény alapos gyanúja terhel.

Az 1973. évi kódex gyanúfelfogása mellett azért érdemes elidőzni, mert ebben az esetben tapasztalatokat gyűjthetünk arról is, hogy miként működött a nyomozási szakasz akkor, amikor a titkos felderítés nélkülözötte a törvényi szabályozást, és hogyan állt helyt ez a harminc esztendő megélt törvény 1990-től, amikor a titkos felderítésről törvényt alkottak.²²

Ami a pártállami időszak gyakorlatát illeti, az még kutatásra vár, de a rendelkezésünkre álló kevés ismeret birtokában annyit azért megjegyezhetünk, hogy az 1973. évi jogalkotás idézett törvényhelye, amely a büntetőeljárás megindításának feltételeként szabta a bűncselekmény alapos gyanúját, nem kis fej-

²² A különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló 1990. évi X. törvény, majd pedig a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény.

törést okozott a felderítő szolgálatoknak. A gyakran kizárólag politikai, ideológiai, vagy esetleg hatalomtechnikai és szervezeti érdekeket követő titkos felderítések a büntetőeljárás kezdeményezésekor szembesültek azzal a ténnyel, hogy a büntetőügynek kizárólag jogi, mégpedig büntetőjogi indoka lehet. A vizsgálati szervek nem egyszer sikerrel álltak ellen a büntetőjogot hatalmi eszközökké degradáló törekvéseknek, és ennek során egyetlen hatásos érvük a bűncselekmény alapos gyanújának hiánya volt. (Mivel érvelnek majd a nyomozó hatóságok, ha az új Be. hatályba lép, és az előzetes eljárás megindításához még gyanúra sem lesz szükség?)

A rendszerváltás utáni korszak szembetűnő változást hozott azzal, hogy a titkos felderítés törvényes alapját megteremtette. Ha az 1990. évi X. törvény szövegében elmélyedünk, arra kell jutnunk, hogy egy szempontból jobban megfelelt az előzőekben részletezett strasbourgi ítélkezési gyakorlatban kialakított jogállami elveknek, mint a későbbi források. A szükségesség feltétele volt, hogy bűnüldözési célú titkos felderítést csak az öt évet meghaladó szabadságvesztéssel vagy ennél súlyosabb büntetéssel fenyegetett szándékos bűncselekmények megelőzése és felderítése érdekében alkalmazhattak. Ez a feltétel azonban csak akkor teljesülhetett, ha a feljelentéssel, bejelentéssel, vagy hivatali tudomásszerzéssel nyert adatokból legalább a bűncselekmény gyanúja felvetődött. A gyakorlat számára jól áttekinthető, kiszámítható és számonkérhető helyzetet teremtett a gyanú fokozataihoz fűzött garanciális szabály: a különleges eszközök alkalmazásának, később pedig a titkos információgyűjtés bevezetésének alapját az egyszerű gyanú képezte, a nyomozás elrendeléséhez pedig a gyanú megalapozása kellett. Amiben viszont az első törvény alulteljesített, az a különleges eszközök engedélyezése, amit először az igazságügy-miniszterhez telepített, és csak a későbbiekben kapta meg ezt a jogosítványt a bíróság, de nem teljes terjedelemben. Az Alkotmánybíróság vizsgálta az engedélyezésnek ezt a szintjét és megállapította annak alkotmányosságát.²³ Utóbb az Emberi Jogok Európai Bírósága arra mutatott rá, hogy a magyar szabályozás sérti az Emberi jogok európai egyezményének

²³ Az Alkotmánybíróság megállapítja: a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 58. § (3) bekezdésének alkalmazása során az alaptörvény VI. cikk (1) bekezdéséből, valamint a VI. cikk (2) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény, hogy az igazságügyért felelős miniszter a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 56. § a)–e) pontjában meghatározott titkos információgyűjtést engedélyező határozatát – a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 14. §-ában, valamint az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény 18. §-ában szabályozott külső kontroll hatékonysága érdekében – indokolni köteles. 32/2013. (XI. 22.) AB határozat

8. cikkelyét.²⁴ Az eltérő jogértelmezés oka az lehet, hogy míg az Alkotmánybíróság az alapjogok korlátozásának a célját tekintette a garanciák szempontjából meghatározó jelentőségűnek, addig a strasbourgi bírák a korlátozandó alapjogot, a magánélet tiszteletét minősítették olyan értékűnek, hogy annak védelme külső kontrollokat kívánna, függetlenül a korlátozás céljától. A problémát tovább bonyolítja, hogy a terrorelhárítási célú titkos felderítésre is irányadók a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvénynek most vitatott szabályai.²⁵

Az 1973. évi I. törvény azzal, hogy a büntetőeljárás megindításának feltételeként határozta meg a bűncselekmény tényekre alapított alapos gyanúját, a jogbiztonság követelményeinek megfelelően lehetővé tette a titkos felderítés és a nyílt büntetőeljárás elhatárolását. A törvényességet tovább szilárdította az, hogy a különleges titkosszolgálati eszközök alkalmazásának ideiglenes szabályozását leváltó titkos információgyűjtés, amelynek jogintézményét elsődlegesen a rendőrségi törvény alakította ki, több alkotmányossági normakontrollon is átment, és ennek során mind inkább megfelelt azoknak a követelményeknek, amelyek egy demokratikus jogállamban a titkos felderítéstől elvárhatók. A 47/2003. AB határozat a bűnmegelőzési ellenőrzés alkotmányellenességének megállapítása során részletezte a jogbiztonság tartalmát: „Az Alkotmánybíróság legutóbb a 10/2003. (IV. 3.) AB határozatában összegezte a normavilágosság követelményével kapcsolatos megállapításait. Ennek a jelen ügyben releváns lényege szerint a jogbiztonságnak része a világos, a jogalkalmazás során felismerhetően értelmezhető és egyértelmű normatartalom. A normaszöveg értelmezhetetlenségének, avagy eltérő értelmezést engedő voltának az a következménye, hogy kiszámíthatatlan helyzetet teremt a norma címzettjei számára. A normaszöveg túl általános volta mindemellett lehetőséget ad a szubjektív, önkényes jogalkalmazásra is (ABK, 2003. március, 117, 120.).” Ugyanez a határozat a továbbiakban arra mutatott rá, hogy a rendőrségi törvénynek a titkos információgyűjtést szabályozó 69. §-ának egyes rendelkezései sértik a normavilágosságot, és ezáltal a jogbiztonság követelményét. Az imént idézett határozatnak van még egy általánosságban is fontos megállapítása a rendészeti intézkedésekről. „Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a büntetőjogi szankcióval sok tekintetben hasonlóságot mutató és ahhoz szorosan kapcsolódó rendészeti jellegű intézkedésnek is alkotmányos indokon

²⁴ A strasbourgi bíróság Szabó–Vissz–ügyben hozott 37137/14 számú döntése.

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160020#{%22itemid%22:\[%22001-160020%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160020#{%22itemid%22:[%22001-160020%22]})

²⁵ Kiss György (szerk.): Államszervezet és államiság Magyarország Alaptörvényében. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2017, Budapest, 121. o.

kell alapulnia, szükségesnek és arányosnak kell lennie. A jogállamiság lényegével összeegyeztethetetlen, hogy az alapjogi korlátozásokat is jelentő közbiztonsági intézkedés időtartama hosszabb legyen, mint ameddig az a célja szerint feltétlenül szükséges, és súlyosan sérti a jogbiztonságot, ha a jogi szabályozás ellentmondásai vezetnek ilyen eredményre” [47/2003. (X. 27.) AB határozat].

Az 1973. évi kódexet felváltó 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárás megindításához megelégedett a bűncselekmény gyanújával, a feltételezett elkövető gyanúsításához azonban megkívánta a megalapozott gyanút:

6. § (1) A bíróságnak, az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak kötelessége, hogy az e törvényben megállapított feltételek esetén a büntetőeljárást megindítsa, illetőleg az eljárást lefolytassa.

(2) Büntetőeljárás csak bűncselekmény gyanúja alapján, és csak az ellen indítható, akit bűncselekmény megalapozott gyanúja terhel.

A 2003-tól hatályos megoldás azt sugallta, hogy a bűncselekmény gyanúja önmagában elegendő a nyomozás elrendeléséhez, és amennyiben annak megalapozásához titkos felderítésre van szükség, azt is a büntetőeljárás rendje szerint kell végezni. Az alapvetően helyes álláspontot azonban a jogalkotónak nem volt módja következetesen végigvinni. Így alakult ki az a helyzet, hogy bűnüldözési célú felderítés titkos információgyűjtés formájában folytatható lett a rendőrségi (és más szervezeti) törvény alapján, de a bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzésként lehetett a büntetőeljárás része is (lásd a régi Be.-t módosító 2002. évi I. törvényt). A jogbizonytalanságot különösen három tényező keltette: először nem volt törvényben szabályozva, hogy bűncselekmény gyanúja esetén mikor mellőzhető a büntetőeljárás megindítása, hogy helyette titkos információgyűjtés induljon; másodsor a titkos információgyűjtés nem volt az ügyész rendelkezése alá vonva; harmadszor pedig hiányoztak a világos időhatárok.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvénytől (új Be.) azt lehetett várni, hogy az imént vázolt jogbizonytalanságot felszámolja. Ami az ügyészi felügyeletet és az időhatárokat illeti, az új Be. teljesítette a jogállami kritériumokat. Ami azonban a bűncselekmény gyanújának, mint az eljárás materiális és garanciális feltételének az érvényesítését illeti, azt mélyen alulmúlta azaz, hogy az előkészítő eljárás céljaként annak megállapítását jelölte ki, hogy a bűncselekmény gyanúja fennáll-e [új Be. 340. § (1) bekezdés]. Az egyszerű gyanú hiánya vagy a teljes tétlenségre kárhoztathatja a bűnüldözést, vagy ellenkezőleg, olyan totális elhárítás folytatására kényszerülhet, ami mindenhol és mindenkinben gyanút vél felfedezni. [Az előkészítő eljárás során bírói

engedélyhez kötött leplezett eszközöket a bűncselekmény gyanújának megállapítása érdekében, azzal a személlyel szemben lehet alkalmazni, a) aki a bűncselekmény elkövetőjeként szóba jöhet... új Be. 343. § (1) bekezdés első fordulat.]

A gyanú hiánya értelmezhetetlenné teszi mind a szükségesség, mind pedig az arányosság követelményét. Ha nincs tényekre alapuló gyanúok, honnan állapítható meg, hogy melyek a hiányzó tények, és azok megismeréséhez szükségesek-e a leplezett eszközök. Gyanú nélkül nem dönthető el, hogy a bűncselekmény súlya indokolja-e a leplezett eszközök alkalmazását, amelyek pedig az emberi jogok legsúlyosabb korlátozására is felhatalmazást adnak.

A gyanú hiánya a bűnüldöző hatóságokat, de végső soron az igazságszolgáltatást is védtelenné teszi a hatalom önkényes alkalmazásával szemben, megszünteti annak ellenőrizhetőségét, hogy a bűnüldözést jogállamban kizárólag a büntetőjogi igény legitimálhatja.

Van még egy kérdés. Ha már a büntetőeljárás előkészítő szakasza sem kívánja meg a gyanú fennállását, akkor milyen feltételek mellett kerülhet sor rendészeti célú titkos információgyűjtésre?

Azt csak üdvözölni lehet, hogy a rendőrség bűncselekmény felderítése, megszakítása, az elkövető kilétének megállapítása, elfogása, bizonyítékok megszerzése, illetve a bűncselekményből származó vagyon visszaszerzése érdekében kizárólag a büntetőeljárásról szóló törvényben meghatározottak szerint alkalmazhat leplezett eszközöket.²⁶

Miként értelmezhető azonban a következő felhatalmazás: „*Bűncselekmény elkövetésének megelőzése céljából akkor folytatható titkos információgyűjtés, ha megalapozottan feltehető, hogy attól a bűnözésre vonatkozó olyan információk megszerzése várható, amelyek elemzése és értékelése révén feltárhatók a bűncselekmények elkövetésére irányuló törekvések és lehetővé válik a bűncselekmények megelőzése, illetve megakadályozása.*”²⁷ Ez a törvényhely sem a normavilágosság, sem a kiszámíthatóság, sem az előreláthatóság követelményét nem teljesíti, nem több egy olyan általános felhatalmazásnál, ami valójában lemond a titkos felderítés törvényben történő szabályozásáról.

Ez a helyzet annál sajnálatosabb, mert a tanulmányunkban méltatott gyanúfogalom rangjához illő helyreállításával a felvetődött aggályok nagyobb része elhárítható lenne.

²⁶ Rendőrségi törvény 63. § (4) bekezdés.

²⁷ Rendőrségi törvény 65. § (1) bekezdés

Tudjuk, hogy a gyanú lehet veszedelmes eszköz is. Nem szeretnénk, ha egy ideges hatalom gyanússá tehetné álmainkat, ahogy azt *József Attila* írta.²⁸ Nem akarunk olyan impériumot, amelyben még a zene is politikailag gyanús műfaj, különösen, ha nem masírozásra szánják, ahogyan azt *Thomas Mann* a *Varázshegyben* oly látnokian előrevetítette.²⁹ Elutasítjuk a gyanúkeltés minden aljas praktikáját, amit esetenként az észszerű kétely sem tud legyőzni.³⁰ De igenis nélkülözhetetlennek véljük a büntetőeljárás gyanú rehabilitálását mint a tisztességes eljárás egyik alapvető intézményét, és mint a józan ész jelét!

Epilógus

A jogrend akkor szilárd, ha minden egyes jogszabálya egyenszilárd, s egy jogszabály akkor egyenszilárd, ha tartalmazza a hatalommegosztás elemeit, a fékek és egyensúlyok rendszerét. A gyanú magában foglalja azt a kételyt, hogy hátha mégsem igaz a feltételezés, s tartalmaznia kell arra az esetre is egy biztosítékot, ha az első feltételezés hibás volt.

A jogrendet felfoghatjuk úgy, mint egy sok-sok évszázad óta jogászgenerációk által épített gyönyörű épületet. Egy-egy új réteg nem a semmiből jön, hanem az aktuális politikai, társadalmi helyzetre úgy igazít rá egy új leleményt, hogy figyelembe veszi az összes előző korszak jó és rossz megoldásait. Sajnos a magyar történelemnek is volt olyan időszaka, amikor a jog a totális és embertelen hatalom kiszolgálójává silányult. A különleges eszközök alkalmazása mindenhol szükséges, de itt a legnagyobb a veszély, hogy az eredeti nemes célok torz alakot öltsenek! Nem gondolnánk, hogy a gyanú mint biztosíték tudatosan maradt volna ki az új Be. előkészítő eljárást megalapozó rendelkezései sorából. Reméljük, ennek véletlen eltűnése csak egy könnyen korrigálható tollhiba.

28 Számon tarthatják, mit telefonoztam / s mikor, miért, kinek. / Aktákba írják, miről álmodoztam / s azt is, ki érti meg. / És nem sejtetem, mikor lesz elég ok / előkotorni azt a kartotékot, / mely jogom sérti meg. József Attila: Levegőt.

29 Thomas Mann: *Varázshegy* I. kötet. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1963, 145. o.

30 Látnom kell; vagy oly bizonysgot adj, / Min kételyemnek egy foszlánya se / Akadjon föl; különben jaj neked. William Shakespeare: *Othello*. III. szín. Szász Károly fordítása.